

Т. В. Гура

ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ - МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

В статті розглядається поняття “фасилітація” та “педагогічна фасилітація”. Наголошено на сучасних вимогах до конкурентоспроможного фахівця технічного університету. Визначено зв’язок фасилітації з лідерськими якостями особистості студента технічного ВНЗ. Висвітлено особливості історії впровадження в педагогічну практику особистісно орієнтованого підходу як механізму педагогічної фасилітації. Зроблено акцент на установки вчителя-фасилітатора, які необхідні для розвитку особистості учня. Зазначено основне завдання викладача-фасилітатора - стимулювання і ініціація осмисленого навчання у студентів. Особливу увагу приділено ролі викладача-фасилітатора для розвитку лідерського потенціалу у студентів у технічному ВНЗ.

***Ключові слова:** фасилітація, педагогічна фасилітація, викладач-фасилітатор, особистісно орієнтований підхід, лідерський потенціал, технічний університет.*

Постановка проблеми. Сьогодні суспільство з низки обставин зіткнулося з абсолютно новою ситуацією у вищій технічній освіті. Виникла необхідність зміни умов, форм і механізмів навчання, особливо в професійній сфері.

Із цієї точки зору стає цікавим відкриття в педагогіці і психології явище педагогічної фасилітації. Головне завдання викладача-фасилітатора – донести до студента думку про те, що основний результат навчання у вищому навчальному закладі – здатність до інтенсивного і грамотного пошуку знань. Особистісні зміни, а не статичне знання є єдиним, що має сенс при виборі мети освіти в сучасному світі.

Зв’язок проблеми з науковими та практичними завданнями впливає з концепції формування гуманітарно-технічної еліти, розробленої Національним технічним університетом “Харківський політехнічний інститут” [19], в якій висвітлено, що підготовка студентів у технічному університеті неможлива без урахування сучасних вимог до його майбутньої професійної діяльності інженера-управлінця, інженера-лідера.

Аналіз стану досліджень і публікацій з проблеми. Позиція про те, що навчання інженерній справі нерозривне з особливостями цієї професії, цікавила багатьох видатних філософів, соціологів, педагогів та психологів. Серед них виокремлюють М. Аптекаря, Г. Бедного, М. Добрускіна, О. Євдокимову, К. Зуєва, О. Ігнатюк, О. Коваленко, Г. Козлакову, Д. Костюка, Б. Ломова, В. Марігодова, О. Семенова, Б. Смірнова, О. Пономарьова, С. Рамазанова, О. Романовського, В. Ядова та інших. У той же час, недостатньо дослідженим залишається вивчення впливу викладача-фасилітатора на розвиток лідерського потенціалу у студентів технічних університетів. Тому **мета даної статті** полягає в аналізуванні розкриття цієї проблеми.

Виходячи з вищесказаного, **завданнями дослідження** є, по-перше, розкриття

© Т. В. Гура, 2014

особливостей дефініції “фасилітація”, “педагогічна фасилітація” та їхній зв’язок з лідерством, по-друге, значення механізмів педагогічної фасилітації для розвитку лідерського потенціалу у студентів технічних університетів.

Виклад основного матеріалу. Ні численні інновації, ні проведені реформи, на жаль, поки не вирішили головних проблем сучасної освіти. Є класно-урочна предметна система навчання, є програми, обов’язкові для проходження, є обов’язкові результати навчання і виховання, приписані ззовні. І є ще у багатьох педагогів переконання, що учні в більшості своїй ліниві і не допитливі, що вони не хочуть вчитися і “слухатися дорослих”. І, що найстрашніше, є вчителі, для яких позиція “бути на п’єдесталі” - норма, у яких немає ні потреби в рефлексії своїх почуттів стосовно учня, ні бажання прислухатися до почуттів учня, ні загальної психологічної культури та вміння працювати з різними категоріями дітей. У навчальному закладі повинні працювати педагоги, які здатні створити умови для гармонійних внутрішньогрупових взаємодій, для співтворчості і співробітництва суб’єктів освітнього процесу, для стимуляції і ініціювання продуктивної діяльності на занятті, які можуть вибудувати індивідуальну програму для реалізації освітніх переваг і можливостей кожного слухача [7].

Щоб отримати результати, які відповідають сучасним вимогам конкурентоспроможного фахівця технічного університету, на наш погляд, необхідна психолого-педагогічна підготовка педагогічних кадрів, готових до реалізації нових вимог, яка повинна забезпечити розвиток психолого-педагогічних компетенцій всіх учасників освітнього процесу. Ключову роль повинна відіграти переорієнтація професійної свідомості викладача на визнання пріоритетним завданням своєї діяльності повагу особистості студента і враховування його права на ціннісне самовизначення.

Вища технічна освіта повинна розвивати не тільки когнітивну сферу студентів і формувати знання, уміння і навички, а сприяти розвитку його особистості, реалізації інтелектуального, творчого та лідерського потенціалів. Такий підхід в освіті давно вже дістав назву особистісно орієнтованого.

У витоків особистісно орієнтованої освіти стояли психологи гуманістичного спрямування: А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Берн, В. Сатир і ін. К. Роджерс основну ідею цієї парадигми назвав “клієнтцентрований підхід”. Він - “лідер гуманістичної психології” - і ввів у науковий обіг поняття “фасилітація”. Педагога, який допомагає самій дитині в процесі розвитку, полегшує “важку роботу зростання”, К. Роджерс назвав “фасилітатором” (тим, хто підтримує). Педагог-фасилітатор стосовно учня виступає в одній з особливих і найбільш важливих педагогічних позицій: контактує з особистістю учня, створює умови для його особистісного зростання. При цьому, на відміну від позицій учня і вчителя в традиційній системі освіти (де позиції учня і вчителя схематичні і формальні), в клієнтцентрованій педагогіці - учень і вчитель відкриті один до одного аж до глибоких особистісних рівнів [21; 23; 24].

К. Роджерс акцентує увагу на трьох установках учителя-фасилітатора, необхідних для розвитку особистості учня, та умов, які сприяють створенню позитивного психологічного клімату в колективі. Перша установка - це справжність, щирість, або конгруентність. Конгруентність - це насамперед здатність людини контактувати з власними почуттями і здатність їх щиро виявляти. К. Роджерс говорить про конгруентність між тим, що людина відчуває, тим, як вона це сприймає, і тим, як вона це висловлює [16]. Дуже важливий наступний аспект: викладач повинен прийняти свої по-

чуття як цілком природні і нормальні, вміти їх виражати у формі, що не ображає і не кривдить.

Друга установка - безумовне прийняття вихованця, позитивне ставлення до нього. Ця установка викладача-фасилітатора, описана термінами “прийняття”, “довіра”, є внутрішньою впевненістю викладача в можливостях і здібностях кожного слухача. Багато в чому (але не в усьому) ця установка збігається з тим, що у вітчизняній психолого-педагогічній науці прийнято називати “педагогічним оптимізмом, опертям на позитивні якості вихованця” [10, с. 79].

Третя умова (установка педагога) - емпатія, емпатичне розуміння. У вітчизняній психології існує досить багато оглядів літератури з проблеми емпатії, розглядаються філософські та наукові контексти цієї проблеми [1; 3; 5; 6; 7]. ”Установка, описана терміном «емпатичне розуміння», - це бачення викладачем внутрішнього світу і поведінки кожного студента з його внутрішньої позиції, як би його очима” [10, с. 79]. Широко відомі розроблені К. Роджерсом та його колегами методи емпатичного (активного) слухання. На їх основі створені спеціальні програми навчання навичкам емпатії вчителів, батьків, подружжя [18].

Досвід проведення психологічних тренінгів для викладачів багатьма психологами вказує на те, що освоєння навіть зовнішніх проявів емпатичного розуміння іншої людини запускає потужні особистісні зміни у викладача, що ця здатність особистісно ним засвоюється.

Поступ у розвитку дитини неможливий, якщо вона не відчуває себе прийнятою і зрозумілою вчителем, а безумовно прийняти і емпатично зрозуміти може лише вчитель, який є конгруентним, справжнім, щирим.

Як визначає А. Орлов, “учитель розуміє і приймає внутрішній світ своїх учнів в безоціночній манері, веде себе природно і в згоді зі своїми внутрішніми переживаннями і, нарешті, доброзичливо ставиться до учнів, тим самим створює всі необхідні умови для забезпечення та підтримки (фасилітації) їх осмисленого вчення і особистісного розвитку в цілому” [13].

Гуманістична парадигма освіти сприяє розвитку лідерського потенціалу, тому що вона не містить жорстких і певних рецептів “правильної” взаємодії між викладачем і студентом, а стимулює творчий підхід, рішуче відкидаючи моделі поведінки, в яких все заздалегідь жорстко сплановано і імпровізовано. Вона заохочує прагнення сміливо йти назустріч нагоді, характер якої визначається унікальністю ситуації [2, с. 200].

Студент є вільною особистістю, тому його позиція може не збігатися з позицією викладача, а викладач є учасником групового процесу. Однією з помітних властивостей особистості викладача-фасилітатора є толерантність до невизначеності - здатність використовувати непрогнозовану, непередбачувану ситуацію як можливість розвитку.

Для викладачів, які сповідують гуманістичним принципам в педагогіці, в традиційній освіті складно здійснювати освітню діяльність, тому що освітнє середовище висуває свої вимоги. Такі педагоги намагаються змінити параметри і характеристики середовища зсередини, вони пропагують гуманістичні принципи, стурбовані своїм професійним розвитком, мають прекрасні комунікативні навички, володіють психолого-педагогічними знаннями та технологіями навчання, особистісно готові до інно-

вацій, працюють натхненно і творчо, для них характерна гуманістична центрація, вони позитивно сприймають студента, емпатичні і конгруентні.

Необхідно перебудувати систему підвищення кваліфікації педагога, систему додаткової професійної освіти таким чином, щоб першочерговим складником такої системи стала психологічна підготовка з розвитку та прищеплення гуманістичних установок і цінностей, з формування позиції викладача-фасилітатора [8; 9].

Необхідно формувати навички створення атмосфери позитивного сприйняття, активного слухання, управління групою динамікою. Причому навчитися фасилітації найлегше, спостерігаючи за фасилітатором, коли він показує, як це треба робити. Недостатньо ходити на курси підвищення кваліфікації і опрацьовувати наукову літературу - необхідно побути у фасилітативному середовищі і, нарешті, спробувати створити його самостійно.

Уперше ефект фасилітації, як поліпшення індивідуального результату, підвищення ефективності діяльності особистості в присутності інших людей, був зафіксований і описаний ще наприкінці XIX століття. Далі дослідження були продовжені такими вченими, як Р. Зайрець, Н. Триплет, Е. Катрелл, Л. Ланге, Ф. Олпорт та ін. [12, 20]. В результаті наукових пошуків було встановлено, що на підвищення ефективності діяльності особистості впливає не тільки механічна присутність кого-небудь поруч із вихованцем, а й форма оцінювання діяльності. Причому не кінцевого результату, а самого процесу. Тому в глибинному сенсі фасилітація, і особливо фасилітація в педагогіці, яка спрямована на посилення ефективності навчання і виховання, сьогодні означає розкриття справжніх людських якостей у присутніх учасників групи. Йдеться про ресурси людини, про його якісні резерви як особистості. Подібний рівень завдання потребує від викладача певної міри "еталонних" особистісних характеристик. Причому не за формою, а по суті, тому що студент, як і будь-який партнер у спілкуванні, "зчитує всю інформацію" з "тіла" викладача. Говорити можна все що завгодно, які завгодно "правильні слова", але якщо вони не будуть підкріплені "правдою тіла, емоцій" викладача, то дійсно зацікавити студента предметом, собою як носієм і провідником знання, не вдасться [22, с. 454-459].

Тому проявом таких особистісних характеристик можуть бути: справжність, щирість викладача (його конгруентність); прийняття, піклування чи визнання (безумовне позитивне ставлення до студента, визнання цінності його почуттів, думок, власної правоти); здатність до емпатичного розуміння, яке сприяє розвитку бажання студента повноцінно жити і вчитися [15].

Це, власне, і зближає мистецтво фасилітації, наприклад, з мистецтвом коучингу. Фасилітатор-викладач, як і коуч, – це провідник у світ самоусвідомлення, творчості, ефективності своєї діяльності, активної життєвої позиції, досягнення успіху [17].

Звертаючи увагу на значення механізмів фасилітації для розвитку лідерського потенціалу у студентів, необхідно зазначити, що провідні ділові лідери США виокремлюють 6 основних принципів досягнення успіху в бізнесі: порядність та приклад для підлеглих; розробка виграшної стратегії або "найбільшої ідеї"; створення сильної команди з управління; надихання співробітників на досягнення значних цілей; створення гнучкої до змін організації; підкріплення всього цього системою керівництва та нагородження [11, с. 425-427]. Ці принципи вказують на необхідність розвитку творчої, відповідальної, наполегливої, інтелігентної, сильної особистості, і прийоми фа-

силітації, які використовує викладач в технічному університеті, повною мірою сприяють розвитку лідерства у студентському середовищі.

Фасилітація (від. англ. *facilitate* — допомагати, полегшувати, сприяти) – це стиль управління. Фасилітація відрізняється від простого управління тим, що її спосіб не директивний, такий, який не виходить за межі самоорганізації керованої системи. Якщо при традиційних формах управління (наприклад, групою) суб'єкт сприяє виконанню власних інструкцій та розпоряджень, то при фасилітації суб'єкт повинен комбінувати в собі функції керівника і, насамперед, лідера групи [20].

На думку управлінців, фасилітація сприяє розвитку лідерських якостей у студентів, тому що вона визначається як процес надання лідером допомоги групі у виконанні завдання, вирішенні проблеми або досягненні угоди до взаємного задоволення учасників виробничого процесу. Цей процес дозволяє ефективно організувати обговорення складної проблеми або спірної ситуації і без втрат часу виконати всі пункти порядку зборів чи нарад, що сприяє розвитку організаторських здібностей, відповідальності, які вкрай необхідні сучасному лідеру. Процес фасилітації спричиняє підвищення ефективності групової роботи, залученості та зацікавленості учасників, розкриття їхнього лідерського потенціалу.

Як стверджує Л. Дудорова, спільне обговорення питань і проблем, що виникають у щоденній практиці бізнесу, часто викликає розбіжності і нерозуміння між учасниками. Хтось багато говорить, а чийсь ідеї не почуті; витрачається багато часу на обговорення питань, які не стосуються основної теми зустрічі; рішення не приймаються. Щоб дійти згоди відносно прийняття спірних рішень, процесом обговорення необхідно управляти і координувати дії учасників зустрічі. Такий процес здійснює фасилітатор, який управляє процесом обговорення, залучає учасників і структурує роботу групи [4].

Фасилітація - це допомога нейтральної сторони, завдання якої - полегшення взаємодії всередині групи. Фасилітація - порівняно нове, але в той же час інтенсивно використовуване в педагогіці поняття. Фасилітація - це позитивний вплив на студента, групу з метою створення сприятливої атмосфери, підвищення впевненості студентів у своїх силах, стимулювання і підтримка в них потреби до самостійної продуктивної діяльності. Соціальна фасилітація (від лат. *socialis* – громадський- і *facilitare* - полегшувати) - соціально-психологічний феномен. Підвищення продуктивності діяльності, її швидкості і якості, коли вона здійснюється або просто у присутності інших людей, або в ситуації змагання. Активний розвиток студента залежить від умінь викладача створювати відповідний емоційний тонус процесу навчання [20].

Фасилітатори – це лідери, які вміють проводити зустрічі, враховуючи час, і допомагають чітко дотримуватися порядку денного, вміють привертати до себе увагу слухача, створюють середовище активного спілкування, конструктивно викладають проблеми, підводять підсумки та знаходять аргументи. Досвідчений і успішний лідер-фасилітатор вміє зберігати неупередженість, створювати можливості для конструктивного діалогу між усіма учасниками. Він або вона є людиною з боку і може зберігати нейтралітет протягом усього часу зустрічі. Включається фасилітатор в дискусію чи ні, є він експертом з обговорюваної теми чи ні - це не так важливо, як те, що фасилітатор-лідер повинен надати допомогу групі у виконанні завдання, вирішенні проблеми або досягненні угоди до взаємного задоволення учасників .

Фасилітація - це форма групової роботи для вироблення рішень підвищеної складності або підвищеної важливості. Фасилітатор, на відміну від тренера, не є експертом і не навчає учасників, а надає їм спеціальні технології групової роботи для створення необхідного продукту. Фасилітатор –це лідер, який допомагає групі, супроводжуючи пошук рішення. Метою роботи фасилітаційної групи може бути рішення будь-якого виробничого або бізнес-питання, розроблення стратегії діяльності компанії тощо. Фасилітатор –це лідер, який спрямовує роботу учасників, моделює результати і контролює виконання учасниками заданих технологією правил [20].

Тому доцільно розглянути, як в умовах технічного університету розвивати якості успішного лідера, використовуючи педагогічні аспекти фасилітації.

Як зазначено раніше, розроблення концепції педагогічної фасилітації розпочав у 50-х рр. ХХ ст. К. Роджерс разом з представниками гуманістичної психології на прикладі австралійських аборигенів. Ця група людей протягом більше ніж 20 тис. років виживала в непридатному для життя середовищі, в якому сучасна людина загинула б за кілька днів. Секретом аборигенів було навчання. Молодь засвоювала знання про те, як знайти воду, вистежити дичину, вбити кенгуру, знайти шлях через пустелю. Ці відомості передавалися як непорушна традиція, жодне новаторство не схвалювалося. Навчання забезпечувало молоде покоління засобами виживання у ворожих і практично незмінних обставинах. Такий підхід мав сенс у стійкому середовищі. Ось чому він не піддавався сумнівам протягом століть [19, с. 428-434].

Але сучасна людина живе в умовах, які безперервно змінюються, причому це стосується як природи, так і соціуму. Особливо яскраво ця закономірність виявляється у професійній сфері, а отже, впливає на характер підготовки компетентних майбутніх інженерів, технологів, економістів. Наукова інформація розширюється і оновлюється з такою швидкістю, що непохитне твердження, сформульоване сьогодні, зміниться до часу, коли студент буде його використовувати після закінчення технічного університету.

Одним з важливих питань, яке дотепер спеціально не розглядалося, є питання про механізми педагогічної фасилітації. Вивчення літератури показало, що в ній лише згадується про них у словникових статтях з психології, зокрема в словнику за редакцією А. Петровського. Фасилітація, на думку А. Петровського, це підвищення швидкості або продуктивності діяльності індивіду внаслідок актуалізації в його свідомості образу (сприйняття, уявлення тощо) іншої людини або групи людей, який виступає суперником або спостерігачем за діями даного індивіду [14, с. 413-414]. Але і вони стосуються соціальної, а не педагогічної фасилітації. Сам процес актуалізації у свідомості індивіда образу іншої людини, яка виступає суперником або спостерігачем за діями даного індивіда, А. Петровський називає відображеною суб'єктивністю, визначаючи її як ідеальну представленість однієї людини іншою. Відбиваючись в інших людях, людина є носієм діяльнісної основи, що сприяє зміні поглядів, формуванню нових спонукань, виникненню раніше не випробовуваних переживань. Таким чином, особистість відкривається людям як значуще для них нове осмислене джерело.

У вітчизняній психології кількість робіт, присвячених педагогічній фасилітації, незначна. Вивчаючи цей феномен, Е. Зеєр та І. Жижин встановлюють особливості фасилітації та психотехнології її розвитку. Більшість досліджень виконано в контексті педагогіки. На цьому акцентували увагу Р. Дімухаметов, Є. Борисенко, Л. Куликова, Є. Врублевська.

Так, Є. Борисенко розглядає питання впровадження форм і методів роботи з фасилітації, становлення екзистенціальної спрямованості особистості учнів, розвитку неуспішних школярів.

У дослідженнях Л. Куликової і Є. Врублевської вивчається фасилітація спілкування як вид педагогічної взаємодії, у результаті якої за певних умов здійснюється усвідомлений, інтенсивний і продуктивний саморозвиток його суб'єктів.

Фасилітація спілкування в духовно-ціннісному полі його учасників породжує їх моральне самоперетворення та вдосконалення. Виділено основні педагогічні умови, що забезпечують розвиток здатності вчителя до такої взаємодії. У дослідженнях Р. Дімухаметова на основі синергетичного, ціннісно-акмеологічного підходів розроблено концепцію фасилітації, яка створює теоретичний фундамент для системи підвищення кваліфікації. Суть поданої технології фасилітації полягає в ініціюванні самоактуалізації педагога за допомогою забезпечення провідної ролі діяльності, розвитку свідомості, незалежності, свободи вибору у відтворенні нових знань, особистісному і професійному зростанні [7].

Суть педагогічної фасилітації у професійній технічній освіті полягає в тому, щоб подолати традиційне закріплення за студентами виконавської частини спільної діяльності і тим самим перейти від формування фахівця-функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень інженера-лідера. Потреби і мотиви активної поведінки складаються не на виконавчій, а в орієнтаційній частині взаємодії. У зв'язку з цим завдання викладача-фасилітатора технічного університету – включити студентів у спільне орієнтування, розділити з ним низку управлінських функцій з метою створення умов для пробудження глибокого інтересу до дисципліни і виникнення реальних змістовних мотивів навчання.

Ми вважаємо, що педагогічна фасилітація – це якісно прогресивний метод, який відповідає сучасним запитам педагогічної практики щодо підвищення рівня навчання інженерів-професіоналів. Практично студент засвоює рівно стільки, скільки у нього виникає запитань, тобто наскільки він був активний в навчально-виховному процесі. Ніякий емоційний і логічно побудований виклад матеріалу не дає бажаного ефекту, якщо студенти за тих чи інших причин залишилися пасивними слухачами, які лише присутні на лекції і машинально фіксують її зміст. Кожен з них бере від занять рівно стільки матеріалу, скільки вони свідомо сприйняли. При фасилітації навчання викладач технічного університету отримує можливість використовувати не догматичні методи і прийоми, а ті з них, які сприяють творчому засвоєнню необхідної інформації, формують уміння міркувати, шукати нові грані проблем у вже відомому матеріалі, а це є, безумовно, основою для розвитку лідерського потенціалу у майбутніх інженерів.

Традиційне навчання характеризується як єдність наказової ззовні навчальної програми, фронтального спілкування, стандартних тестів академічних досягнень, зовнішніх оцінок успішності, які неминуче знижують допитливість студентів, їх пізнавальну мотивацію і викликають зниження інтересу до занять. Альтернативою цій практиці навчання є лише сконцентрована на студентах гуманістична практика.

Перебудова традиційної практики навчання здійснюється за такими взаємопов'язаними напрямками: створення психологічного клімату довіри між викладачами і студентами, забезпечення співпраці в ухваленні рішень між усіма учасниками навчально-виховного процесу; актуалізація мотиваційних ресурсів вчення; розвиток у

викладачів особливих особистісних установок, найбільш адекватних принципам гуманізації та гуманітаризації освіти; допомога викладачам і студентам технічного університету в особистісному розвитку.

Як зазначає О. Козлова, вирізняють два типи вчення: неосмислене й осмислене. Вчення першого типу - примусове, безособистісне, оцінюване ззовні, спрямоване на засвоєння знань. Учення другого типу – навпаки: вільне і таке, що самостійно ініціюється, особистісно включене, яке впливає на особистість. Основне завдання вчителя-фасилітатора - стимулювання і ініціація осмисленого навчання.

Одним з основних недоліків традиційної системи навчання є надмірне переоцінювання ролі викладання (і викладача) і, у той же час, недооцінювання ролі осмисленого навчання студента. Таке положення - свого роду данина минулому, педагогічний атавізм, оскільки переоцінювання ролі викладання має безперечний пристосовний сенс лише для життя людини в незмінному природному і соціальному середовищі. Зараз таке життя безповоротно відходить у минуле.

У сучасному світі, що характеризується постійними і все більш швидкими і масштабними змінами, абсолютно необхідним є перенесення акценту в процесі навчання з викладання на навчання, організація саме викладання не як трансляції інформації, а як фасилітації (активізації, забезпечення і підтримки) процесів осмисленого навчання. Таку зміну в навчанні розглядають як вияв нового мислення, як справжню реформу освіти, яку не можна забезпечити ані шляхом вдосконалення навичок і умінь, знань і здібностей викладача, ані шляхом розроблення і впровадження в процес навчання нових експериментальних програм і найсучасніших технічних засобів [7].

Із раніше сказаного виходить, що дійсна реформа освіти повинна ґрунтуватися на перебудові певних установок викладача, що реалізуються в процесі його міжособистісної взаємодії зі студентами. Викладач-фасилітатор, спілкуючись зі студентами, вміє, образно кажучи, подивитися очима студентів навкруги, у тому числі і на себе. Ця установка - альтернатива типовому для традиційного викладача “оцінному розумінню”, розумінню через оцінювання, за допомогою приписування студентам фіксованих оцінних ярликів.

Таким чином, викладач, який розуміє і приймає внутрішній світ своїх студентів без оцінювання, веде себе природно і відповідно до своїх внутрішніх переживань і при цьому доброзичливо ставиться до студентів, створює тим самим усі необхідні умови для забезпечення і підтримки (фасилітації) їх осмисленого навчання і особистісного розвитку в цілому. На основі цих установок кожен викладач-фасилітатор виробляє власний інструментарій навчання [10].

Викладачі, які впроваджують у навчально-виховний процес технічного університету ідеї гуманістичної психології, надають самостійність і відповідальну свободу студентам при самостійному опрацюванні матеріалу навчальної програми, постановці навчальних цілей, оцінюванні результатів навчальної роботи, виконують роль фасилітаторів. При цьому викладач виступає не як керівник, а як людина, що створює сприятливі умови для самостійного і осмисленого вчення студентів, активізує і стимулює їх допитливість і пізнавальні мотиви, групову навчальну роботу студентів. Він підтримує прояви в них тенденцій до співпраці, надає студентам різноманітний навчальний матеріал.

Результати проведених досліджень свідчать про те, що на заняттях викладачів-фасилітаторів (у порівнянні з традиційними заняттями) студенти більше спілкуються

з викладачем і між собою, більш ініціативні в мовному спілкуванні; ставлять більше запитань викладачеві, більше часу зайняті вирішенням власне навчальних завдань; виявляють більш високі рівні когнітивного функціонування (наприклад, більше часу витрачають на різноманітні розумові дії і менше - на мнемічні дії). Результати порівняльного аналізу свідчать про те, що викладачі-фасилітатори здійснюють більш індивідуалізований, диференційований і творчий підхід до студентів, більше уваги приділяють переживанням студентів, частіше вступають в діалоги зі студентами, частіше співпрацюють з ними при плануванні навчально-виховного процесу і використовують їхні думки у своїй роботі, частіше посміхаються на заняттях.

Важливими прийомами і технікою фасилітаційного спілкування є повага і позитивне сприйняття слухача як особистості, здатної до самозмінення та саморозвитку; вияв педагогічного такту, заснованого на довірі, без потурання, простоті спілкування без фамільярності, без пригнічення самостійності, на гуморі; створення ситуації успіху, авансування похвали, звернення до слухача на ім'я, оптимістичні прогнози про можливості та здібності у навчанні студентів.

Таким чином, викладач-фасилітатор у технічному університеті залишається дослідником і не втрачає свого обличчя як вчений, не маскується педагогом-догматиком, а надає відповіді на всі без винятку питання навчальної програми.

Все це разом узятє створює умови для підвищення інтересу і пізнавальної активності студентів, оптимізує процес розширення їхньої професійної самосвідомості, самоорганізованості, відповідальності, що сприяє розвитку креативності, системному мисленню для формування лідерського потенціалу у студентів в умовах технічного університету.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розробок. У результаті виконання поставлених завдань, а саме досліджень щодо механізмів розвитку лідерського потенціалу в технічному університеті, визначено:

1. Сучасні вимоги до конкурентоспроможного фахівця технічного університету включають: творчий підхід до справи, ініціативність, самостійність, організованість, відповідальність, дисциплінованість, виконавчі здібності, які є необхідними для сучасного лідера. Тому механізми педагогічної фасилітації, позитивно впливаючи на студента, сприяють розвитку лідерського потенціалу у студентів в умовах технічного університету.

2. У вищому технічному навчальному закладі в процесі професійної підготовки майбутніх лідерів викладачі повинні впроваджувати механізм педагогічної фасилітації, що має позитивний вплив на студентів, сприяє розвитку особистості, здатної до самозмінення та саморозвитку. Тому механізм педагогічної фасилітації є не тільки одним із домінуючих чинників гуманітаризації навчально-виховного процесу в технічному університеті, але й сприяє розвитку лідерського потенціалу у студентів.

3. Особистісно орієнтований підхід викладання у вищій технічній школі розвиває не тільки когнітивну сферу студентів і формує професійні знання, вміння та навички, але й сприяє розвитку його особистості, реалізації інтелектуального, творчого та лідерського потенціалів.

4. Необхідною умовою розвитку лідерського потенціалу майбутнього інженера є не тільки особистість викладача-фасилітатора, але й методи і прийоми, які він використовує у своїй педагогічній практиці для розвитку у студентів креативності,

нестандартного мислення, емпатії, умінь швидко приймати рішення та впливати на психологічний клімат у групі.

Напрямом подальших досліджень вважаємо експериментальну перевірку впровадження принципів гуманізації освіти в технічному університеті та розроблення психолого-педагогічних форм, методів та засобів, які сприяють розвитку лідерського потенціалу у студентів технічних університетів.

Список літератури: 1. *Гаврилова Т.П.* Понятие эмпатии в зарубежной психологии / Т. П. Гаврилова // Вопросы психологи. - 1975. - № 2. - С. 147-158. 2. *Гиппенрейтер Ю. Б.* Феномен конгруэнтной эмпатии / Ю. Б. Гиппенрейтер, Т. Д. Карягина, Е. Н. Козлова // Вопросы психологи.- 1993.- № 4.- С. 68-73. 3. *Гусинский Э. Н.* Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. — М.: Логос. - 2000. - 224 с. 4. *Дудорова Л.* Фасилитация / Л. Дудорова: [http: www. trainins](http://www.trainins). Фасилитация. 5. *Карягина Т. Д.* Философские и научные контексты проблемы эмпатии / Т. Д. Карягина // Московский психотерапевтический журнал.- 2009. - № 4. - С. 50-74. 6. *Карягина Т. Д.* Некоторые аспекты развития представлений об эмпатии / Т. Д. Карягина Т.Д // Психология общения. - 2006: На пути к энциклопедическому знанию: Материалы междунар. конф. - М.: Академия имиджологии, 2005. - С. 373-380. 7. *Козлова Е. Н.* К вопросу о фасилитации процесса обучения / Е. Н. Козлова // Личность и общество: актуальные проблемы педагогики и психологии. Материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (27 ноября 2012 года). - Новосибирск, 2012. - С.127-132. 8. *Лаврентьев Г. В.* Гуманитаризация высшего математического образования на основе блочно-модульного подхода: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Лаврентьев Г. В. - Кемерово, 2001. — 43 с. 9. *Лаврентьев Г. В.* Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов: [учеб. пособие: в 3 ч.] / Г. В. Лаврентьев, Н. Б. Лаврентьева.- Барнаул: Алт. гос. ун-т. - 2009. - Ч. 1 - 164 с. 10. *Лушин П. В.* Учимся фасилитировать: [метод. пособ. для уч. школ, студ. пед. спец., препод.] / П. В. Лушин, З. А. Ржевская, Е. Г. Данникова, Н. А. Колтко, О. А. Миненко. - Кировоград: Изд. Кировоградского педуниверситета.- 2003. - 52 с. 11. *Нефф Т. Дж.* Уроки лидеров / Т. Дж. Нефф, Д. М. Ситрин. – М.: ООО Изд-во АСТ, 2003.- 487 с. 12. *Нумми П.* Справочник фасилитатора, или История о том, как фасилитатор Григорий Лосик привел компанию к впечатляющим результатам / П. Нумми.- М.: Институт консульт. и системн. решений, 2012. - 144 с. 13. *Орлов А. Б.* Человекоцентрированный подход в психологии, психотерапии, образовании и политике (к 100-летию со дня рождения К. Роджерса) / А. Б. Орлов // Вопросы психологии .- 2002. - № 2. 14. *Петровский А. В.* Краткий психологический словарь / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – С. 413-414. 15. *Роджерс К.* Клиентоцентрированный / человекоцентрированный подход в психотерапии: [http:// www. trialog. ru/ library/ scipabl/ rogers01. htm](http://www.trialog.ru/library/scipabl/rogers01.htm). 16. *Роджерс К.* Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. - М.: Смысл, 2002. – 527 с. 17. *Ромашина С. Я.* Педагогическая фасилитация: сущность и пути реализации в образовании: [учеб. пособ.] / С. Я. Ромашина, А. А. Майер.- М.: Вита-Пресс, 2010. – 63 с. 18. *Рудестам К.* Групповая психотерапия / К. Рудестам. - СПб.: Питер Ком, 1999.- 384 с.

19. *Товажнянський Л. Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХПІ” та шляхи її реалізації: [Навч.-метод. посібн.] / Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. – 416 с.
20. Фасилітація. Електронний каталог “Вікіпедія” <http://uk.wikipedia.org/wiki/Фасилітація>.
21. *Хьелл Л., Зиглер Д.* Теории личности (основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. - СПб: Питер, 1999. – С.528-563.
22. *Чуева М. Ю.* О необходимости введения новых стандартов в образование // Материалы 5-й Всерос. (с международным участием) науч.-практ. конф. “Научные проблемы образования третьего тысячелетия”. - Вып. 5.- Сб. науч. трудов. - Самара: Инсома-Пресс, 2011. - С. 454-459.
23. *Gordon T.* Teacher effectiveness training.: N. Y.: Peter H. Wyden, 1974.
24. *Rogers C.* Freedom to learn for the 80's; Columbus, Ohio, 1983.

Bibliography (transliterated): 1. Гаврилова Т.П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии / Т. П. Гаврилова // Вопросы психологи. - 1975. - № 2. - С. 147-158. 2. Гиппенрейтер Ю. Б. Феномен конгруэнтной эмпатии / Ю. Б. Гиппенрейтер, Т. Д. Карягина, Е. Н. Козлова // Вопросы психологи.- 1993.- № 4.- С. 68-73. 3. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. — М.: Логос. - 2000. - 224 с. 4. Дудорова Л. Фасилитация / Л. Дудорова: <http://www.trainins.Фасилитация>. 5. Карягина Т. Д. Философские и научные контексты проблемы эмпатии / Т. Д. Карягина // Московский психотерапевтический журнал.- 2009. - № 4. - С. 50-74. 6. Карягина Т. Д. Некоторые аспекты развития представлений об эмпатии / Т. Д. Карягина Т.Д // Психология общения. - 2006: На пути к энциклопедическому знанию: Материалы междунар. конф. - М.: Академия имиджелогии, 2005. - С. 373-380. 7. Козлова Е. Н. К вопросу о фасилитации процесса обучения / Е. Н. Козлова // Личность и общество: актуальные проблемы педагогики и психологии. Материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (27 ноября 2012 года). - Новосибирск, 2012. - С.127-132. 8. Лаврентьев Г. В. Гуманитаризация высшего математического образования на основе блочно-модульного подхода: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Лаврентьев Г. В. - Кемерово, 2001. — 43 с. 9. Лаврентьев Г. В. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов: [учеб. пособие: в 3 ч.] / Г. В. Лаврентьев, Н. Б. Лаврентьева.- Барнаул: Алт. гос. ун-т. - 2009. - Ч. 1 - 164 с. 10. Лушин П. В. Учимся фасилитировать: [метод. пособ. для уч. школ, студ. пед. спец., препод.] / П. В. Лушин, З. А. Ржевская, Е. Г. Данникова, Н. А. Колтко, О. А. Миненко. - Кировоград: Изд. Кировоградского педуниверситета.- 2003. - 52 с. 11. Нефф Т. Дж. Уроки лидеров / Т. Дж. Нефф, Д. М. Ситрин. – М.: ООО Изд-во АСТ, 2003.- 487 с. 12. Нумми П. Справочник фасилитатора, или История о том, как фасилитатор Григорий Лосик привел компанию к впечатляющим результатам / П. Нумми.- М.: Институт консульт. и системн. решений, 2012. - 144 с. 13. Орлов А. Б. Человекоцентрированный подход в психологии, психотерапии, образовании и политике (к 100-летию со дня рождения К. Роджерса) / А. Б. Орлов // Вопросы психологии. - 2002. - № 2. 14. Петровский А. В. Краткий психологический словарь / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – С. 413-414. 15. Роджерс К. Клиентоцентрированный / человекоцентрированный подход

в психотерапии: [http:// www.trialog.ru/library/scipabl/rogers01.htm](http://www.trialog.ru/library/scipabl/rogers01.htm). 16. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. - М.: Смысл, 2002. – 527 с. 17. Ромашина С. Я. Педагогическая фасилитация: сущность и пути реализации в образовании: [учеб. пособ.] / С. Я. Ромашина, А. А. Майер.- М.: Вита-Пресс, 2010. – 63 с. 18. Рудестам К. Групповая психотерапия / К. Рудестам. - СПб.: Питер Ком, 1999.- 384 с. 19. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л. Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХПІ” та шляхи її реалізації: [Навч.–метод. посібн.] / Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ, О. С. ПОНОМАРЬОВ. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. – 416 с. 20. Фасилітація. Електронний каталог “Вікіпедія” [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Фасилітація](http://uk.wikipedia.org/wiki/Фасилітація). 21. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (основные положения, исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. - СПб: Питер, 1999. – С.528-563. 22. Чуева М. Ю. О необходимости введения новых стандартов в образование // Материалы 5-й Всерос. (с международным участием) науч.-практ. конф. “Научные проблемы образования третьего тысячелетия”. - Вып. 5.- Сб. науч. трудов. - Самара: Инсома-Пресс, 2011. - С. 454-459. 23. Gordon T. Teacher effectiveness training.: N. Y.: Peter H. Wyden, 1974. 24. Rogers C. Freedom to learn for the 80's; Columbus, Ohio, 1983.

UDC 37.035.91:37.046.16

T. Hura

EDUCATIONAL FACILITATION – MECHANISM OF DEVELOPMENT OF STUDENTS' LEADERSHIP POTENTIAL IN TERMS OF TECHNICAL UNIVERSITY

In the article the concept of "facilitation" and "teacher facilitation." Emphasized the modern requirements for competitive specialist technical university. The connection facilitation of leadership skills of student technical college. The peculiarities of the history of the introduction of teaching practice personality-oriented approach as a mechanism for facilitating teaching. The accent is made on the teacher fasylytatora settings that are required for the development of the individual student. Shows the main task of the teacher - facilitator - encouraging and initiating meaningful learning in students. The effect of фасулітації is considered in the aspect of improvement of individual effectiveness of personality, increase of efficiency of activity of her in a collective. Attention is accented on introduction in the educational-educator process of technical university of ideas of humanistic psychology, that assist forming for the students of independence and responsible freedom at the independent working of material of on-line tutorial. It is well-proven,, that important receptions and technique of fasylytatsiyne communication are: respect and positive acceptance of listener as personality capable to самозмінення and саморозвитку; display of the pedagogical time based on a trust, without a connivance, to simplicity of communication without familiarity, without oppression of independence, humour; creation of situation of success, advancing of praise, address to the listener on the name, optimistic prognoses is about possibilities and abilities in the studies of students. Particular attention is paid to the role of the teacher-facilitator for the development of leadership potential in students at technical universities. It is pointed out that the development of leadership potential future engineers are important methods and techniques of teacher-facilitator, which he uses in his teaching practice to develop students' crea-

tivity, innovative thinking, empathy, skill to make quick decisions and the ability to affect the psychological climate in the team.

Keywords: *facilitation, teacher facilitation, teacher and facilitator, personality-oriented approach, leadership potential, Technical University.*

УДК 37.035.91:37.046.16

Т.В.Гура

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ФАСИЛИТАЦИЯ - МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ
ЛИДЕРСКОГО ПОТЕНЦИАЛА У СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ
ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

В статье рассматривается понятие “фасилитация” и “педагогическая фасилитация”. Отмечены современные требования к конкурентоспособному специалисту технического университета. Определена связь фасилитации с лидерскими качествами личности студента технического вуза. Освещены особенности истории внедрения в педагогическую практику лично ориентированного подхода как механизма педагогической фасилитации. Сделан акцент на установки учителя-фасилитатора, которые необходимы для развития личности ученика. Указано на основную задачу преподавателя-фасилитатора - стимулирование и инициация осмысленного обучения студентов. Особое внимание уделено роли преподавателя-фасилитатора для развития лидерского потенциала студентов в техническом вузе.

Ключевые слова: *фасилитация, педагогическая фасилитация, преподаватель-фасилитатор, лично ориентированный подход, лидерский потенциал, технический университет.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 26.08.2014